

ORGANİZASYONEL CEVAT ÇOBANLI PAŞA'NIN ÇANAKKALE BOĞAZI MUHAREBELERİNDEKİ ASKERİ FAALİYETLERİ

Selçuk OSMANOĞLU*

Öz

Osmanlı Devleti dünya harbine dahil olduğunda hususî bir mevki olan Çanakkale Boğazı'nın müdafaası büyük bir önem arz etmişti. Öyle ki İtilaf Devletleri Çanakkale Boğazı'nı geçmekle İstanbul'u işgal etme ve müttefikleri Rusya'yla irtibat kurma imkânına sahip olabileceklerdi. İngiltere'de uzun süren tartışmalardan sonra Bahriye Nâzırı Winston Churchill Harp Konseyi'ni Çanakkale'ye saldırı konusunda ikna etmişti. Bu kararın ardından İngilizler Boğaz'ı geçme planları üzerinde çalıştılar. Harbin eşiğinde olunmasına rağmen Çanakkale Boğazı'nın müdafaasına yönelik elde sadece Alman Amiral Schack'a ait bir rapor vardı. Cevat Paşa Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na atandığı tarihten itibaren Boğaz'ın savunma planları üzerinde durdu. Schack'ın planı yerine yeni bir plan hazırlandı. Cevat Paşa'nın komutanlığında Müstahkem Mevkinin hazırlamış olduğu plan ve bu plan doğrultusunda alınan tedbirler 19 Şubat 1915'te başlayan düşman bombardımanına karşı 18 Mart'ta büyük bir zafer kazanılmasını sağladı.

Anahtar Kelimeler: Cevat Paşa, Müstahkem Mevki Komutanlığı, Amiral Schack, mayın, 18 Mart.

GENERAL CEVAT ÇOBANLI PASHA'S MILITARY ACTIVITIES DURING DARDANELLES BATTLES

Abstract

When the Ottoman Empire was involved in the world war, the defense of the Dardanelles, which was a special position, was of great importance. Entente States could have the opportunity to occupy Istanbul and contact their allies Russia by passing the Dardanelles. After prolonged discussions in Britain, Navy Minister Winston Churchill convinced War Council to attack Gallipoli. Following this decision, the British have studied their plans to pass the Dardanelles. Despite being on the brink of war, there was only a report from the German Admiral Schack for the defense of the Dardanelles. Cevat Pasha focused on the defense plans of the Dardanelles since his appointment to the Dardanelles Fortified Area Command. Schack's plan was replaced by a new plan. The plan prepared by the Fortified Area Command under the command of Cevat Pasha and the precautions based on this plan provided a great victory on 18 March against the enemy bombardment which started on 19 February 1915.

Key Words: Cevat Pasha, Fortified Area Command, Admiral Schack, mine, 18 March.

* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, e- posta: s-osmanoglu@hotmail.com

GİRİŞ

19. Yüzyılda İngiltere, sıcak denizlere inmeyi Karadeniz’de ve boğazlarda hakimiyet sağlamayı amaçlayan Rusya’ya karşı bir engeldi ve Osmanlı Devleti genel olarak bu yüzyıldaki avantajlarını İngiltere’nin bu politikasıyla elde etmişti. İngiltere 20. Yüzyılın başlarına gelindiğinde Avrupa’daki bloklaşmaların bir sonucu olarak Ortadoğu’daki nüfûzunu kaybetmemek için Rusya’ya karşı Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü koruyan geleneksel politikasını terk etti. İngiltere’nin bu genişleme politikasına engel teşkil edebilecek yegâne devlet; Üçlü İttifak’ın merkez devleti Almanya’ydı. Osmanlı Devleti doğal olarak bu konjonktürde denge unsuru olarak Almanya’ya yanaştı (Uçarol, 1985: 373). Balkan Savaşları’yla iyice zayıflayan mühimmatsız, parasız, silahsız kalan Osmanlı Devleti savaş sonrası ordusunun ve ekonomisinin durumu nispetinde diplomaside de güçsüz bir duruma düşmüştü (Muhtar, 1999: 226 ; Renouvin, 2004: 292). İttihatçılar böyle bir ortamda devletin yalnızlık içerisinde bulunduğu müddetçe büyük devletler tarafından parçalanacağına inanmaktaydı (Ahmad, 1971: 222). Almanya’yla ittifak yollarını arayan Enver Paşa’ya göre Ruslar Osmanlı topraklarına saldıracaktı.¹ Üstelik böyle bir durumda Rusya’ya karşı İngiltere ve Fransa’dan yardım almak mümkün değildi.² Cemal Paşa’nın büyük devletler nezdindeki teşebbüsleri başarılı olamamıştı. Osmanlı’nın siyasi yalnızlıktan kurtulmak için ittifak yapabileceği büyük devlet sadece Almanya kalmıştı (Shaw, 1983: 373).

Avusturya Arşidükü Ferdinand’ın 28 Haziran’da öldürülmesini takiben temmuz ayı boyunca gerek Enver Paşa gerek Sait Halim Paşa Almanya ile ittifak girişimlerine hız verdiler. 1 Ağustos’ta Almanya’nın Rusya’ya savaş ilanından bir gün sonra 2 Ağustos 1914’te sadece Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa ile Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın bilgisi dahilinde Türk-Alman İttifak Antlaşması yapıldı. Almanya bu antlaşmadan itibaren Osmanlı Devleti’ni kendi yanında savaşa sürükleme yolundaki baskılarını artırdı.

Osmanlı’nın savaşa girmesine hız veren özel olay ise Akdeniz’de bulunan iki Alman savaş gemisinin Çanakkale Boğazı’na gelmeleri oldu. Akdeniz’de İngiliz takibinde bulunan Goeben ve Breslav adlı savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı’ndan geçmelerine izin verildi.³

Goben ve Breslav’ın Çanakkale Boğazı’na girmesinden iki gün önce Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına Miralay Cevat Bey atandı. Cevat Bey göreve atanmasından itibaren Boğaz’ın tahkimatı ve müdafaa planları üzerinde çalıştı. Devlet

¹ Daha savaştan önce Petersburg’da yapılan “Özel Konferans”ta Rusya Osmanlı’ya saldırı planı hazırlamıştı. Satan, 2014: 45.

² Mahmud Şevket Paşa da benzer bir görüşle Osmanlı Devleti’nin yalnızlıktan kurtularak büyük devletlerden Almanya veya İngiltere’yle bir ittifak yapması gerektiği fikrindeydi. Hurşit Tolon, 2007: 92.

³ Osmanlı Devleti’nin savaşa girmesine sebebiyet veren iki Alman gemisinin Enver Paşa’nın isteği üzerine Çanakkale önlerine geldiğine dair Alman kaynaklı bilgiler için. bkz. Aksakal, 2010: 118.

Orgeneral Cevat Çobanlı Paşa'nın Çanakkale Boğazı Muharebelerindeki Askerî Faaliyetleri

henüz savaşa girmemişti. Ancak Alman gemilerinin Boğaz'a girişinden itibaren Boğaz önünde İngiliz ablukası başlamıştı ve her an devleti harbe sürükleyecek gelişmeler yaşanmaktaydı. Nitekim isimleri Yavuz ve Midilli olarak değiştirilen bu gemilerin 29 Ekim'de Rus limanlarını bombalamaları üzerine 2 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da müttefikleri İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler.

Cevat Paşa'nın Müstahkem Mevki Komutanlığına Atanması

Balkan Savaşları'ndan sonra yapılan antlaşmalara rağmen Adalar sorunu ve bunun devamı olarak Makedonya'da vuku bulan olaylar Yunanistan'la Osmanlı Devleti'ni yeniden karşı karşıya getirmişti. Bu siyasi gerginlik nedeniyle henüz dünya savaşı başlamadığı halde düşük bir ihtimal de olsa Yunanistan'ın Boğaz'a saldırı ihtimali gözetilerek 15 Haziran'da Çanakkale Boğazı ve kıyı mevkillerine mahsus kısmî seferberlik ilan edildi. Seferberlik, Müstahkem Mevki ile onun seyyar kuvveti olan 9. Fırka ile sınırlı tutuldu. 9. Fırka birliklerinin görevi düşmanın karaya çıkmasını, sahil bataryalarını ele geçirmesini önlemektir. Dünya savaşının başlaması üzerine harbiye nezareti daha kapsamlı bir seferberliği gerekli görerek Çanakkale Boğazı'na hususî bir seferberlik emri çıkardı. Savaşın başlaması 9. Fırka bölgesinde sıkı tedbirler almayı gerektirdi. 9. Fırka Komutanı Cevat Bey⁴ harp nedeniyle özellikle önem arz eden Saros Körfezi ve Çanakkale sahillerini çeşitli güvenlik bölgelerine ayırarak kendisine bağlı piyade ve jandarma birliklerini sahil mıntıkasının tarassutunda görevlendirdi (ATASE Arşivi, Koleksiyon: BDH, Klasör : 4611, Dosya No : 9, Fihrist : 7-2, 7,3). Bölgenin

⁴ Cevat Çobanlı Paşa miralay rütbesindeyken Balkan Savaşları'nda I. Ordu (sonradan Şark Ordusu) Kurmay Başkanlığı, Çatalca Müstahkem Mevki ve Genel Topçu Komutanlığı ve son olarak 9. Fırka Komutanlığı görevlerinde bulunmuştu. Çanakkale Müstahkem Mevkiye bağlı 9. Fırka Komutanlığı'nı yaptığı sırada I. Dünya Harbi patlak vermişti. Cevat Paşa 14 Eylül 1870'de İstanbul'da doğdu. Babası 2. Abdülhamit devri müşirlerinden Mehmet Şakir Paşa'dır. Galatasaray Sultanisi'ni bitirdikten sonra aile mesleğine yönelerek 1891'de Harp Okulundan, 1894'te Harp Akademisinden mezun oldu. 1894'te kurmay yüzbaşı olarak Saray Kurmaylığına (Maiyyeti Seniyye Erkânı Harbiyesi) atanmıştır. 1909'a kadar bu görevi sürdürecektir ve aynı görevde ferikliğe kadar yükselecektir. Ancak 19 Ağustos 1909'da Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu ile rütbesi kaymakamlığa indirilmiştir. Balkan Savaşları'nda sırasıyla Şark Ordusu Kurmay Başkanlığı, Çatalca Müstahkem Mevki ve Genel Topçu Komutanlığı ile 9. Fırka Komutanlığı görevlerini yürüttü. I. Dünya Harbi başladıktan kısa süre sonra Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına atandı. 18 Mart Çanakkale Deniz Zaferi'nin kazanılmasında önemli rol oynadı. I. Dünya Harbi'nde 15. Kolordu Komutanı olarak Galiciya'da, 8. Ordu Komutanı olarak Filistin - Suriye cephesinde görev yaptı. Mütareke ve milli mücadele döneminde harbiye nâzırlığına ve üç kere genelkurmay başkanlığına getirildi. Millî mücadeleye desteği nedeniyle İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü. Sürgün dönüşü Kurtuluş Savaşı'nda El- Cezire Cephesi Komutanlığına atandı. Cumhuriyet döneminde 3. Ordu Müfettişliği ve 2. Dönem Elazığ mebusluğu yapmıştır. Son olarak Yüksek Askeri Şura Üyeliği yapmış ve 14 Eylül 1935'de yaş haddinden emekli olmuştur. Cevat Paşa 13 Mart 1938'de İstanbul'da vefat etmiştir. Ayrıntılı biyografisi için bkz. Nusret Baycan, "Orgeneral Cevat Çobanlı", *ATAM Dergisi*, Cilt : VII, Sayı : 20, s.367-389; Ahmet Yurttakal, *Cevat Çobanlı Paşa*, Malatya Valiliği Yayınları, İstanbul 2014.

savunmaya elverişli olmayan yapısı ve alınan tedbirler mutlak surette kara harekâtını düşünen İtilaf kurmaylarının dikkatinden kaçmamıştı. Karaya asker çıkarmadan başarılı olunamayacağına inanan Fransız Yarbay Maucorps, Gelibolu ve Bolayır çevresinde alınan tedbirlerden dolayı buraya saldırıyı tehlikeli görmüştü. Cassar'a göre bölgenin savunması 30 bin kişilik bir kuvvete sahip *"enerjik ve başarılı bir subay "* olan Cevat Paşa'nın üzerindeydi (Cassar, 1974 : 129).

Bir süredir Akdeniz'de bulunan ve dünya savaşı başlayınca Fransa'nın Afrika'daki limanlarını bombalayan Goben ve Breslav adlı iki Alman savaş gemisi İngilizler tarafından takibe alınmıştı. Türklerle ittifak antlaşması imzalayan Almanlar Akdeniz'de İtilaf donanması arasında sıkışan ve kesinlikle gözden çıkarılamayacak değerdeki gemilerini güvenlik icabı Çanakkale'ye göndermişlerdi. (Akalin, 2015: 155). Bunun üzerine Başkumandanlık Vekâleti 4 Ağustos 1914'te Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına Alman ve Avusturya savaş gemilerinin boğazlardan geçişlerine izin verilmesini emretti (Kurtoglu, 1935: 8). Alman Askerî Heyeti Başkanı Liman Von Sanders 7/8 Ağustos'ta Çanakkale Müstahkem Mevki Umum Müfettişi Weber Paşa'ya Goben ve Breslav'ın Boğaz'dan geçişlerinde her türlü kolaylığın yapılması talimatını verdi. Başkumandanlık aynı gün herhangi bir aksiliğe meydan vermemek için Müstahkem Mevkiye Alman savaş gemilerinin Boğaz'a geldiklerinde girişlerine izin verilmesi hususundaki emrini tekrarladı (ATASE Arşivi, Koleksiyon : BDH, Klasör : 4611, Dosya No : 10, Fihrist : 1-22). Üst üste gönderilen emirlere rağmen kömür ve cephane yüklü olan Rodosta adlı Alman gemisini Boğaz önlerinde bekleten Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Emin Paşa 9 Ağustos'ta görevden alındı ve emekliye sevk edildi (Genelkurmay, 1976: 96). Miralay Cevat Bey 3. Kolorduya bağlı 9. Fırka Komutanı olarak sahil kesiminin güvenliğine dair tedbirler aldığı bir esnada ihmali görülen Emin Paşa'nın yerine 10 Ağustos 1914 tarihinde Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı gibi önemli bir göreve atandı. Cevat Çobanlı Paşa'nın miralay rütbesindeyken dünya savaşıyla son derece önem kazanan Müstahkem Mevkinin komutanlığına atanması kuşkusuz başkumandanlığın ona duyduğu güvenin göstergesiydi. Bununla birlikte iyi düzeydeki Almancasıyla Alman komutanlarla kuracağı iletişim de etkili olmuştu.

Çanakkale Boğazı'nda İngiliz Ablukası

Cevat Bey atanır atanmaz Başkumandanlıktan yeni bir emir daha geldi. Alman ve Avusturya harp gemilerinin geçişlerine izin verilirken diğer devletlere ait harp gemilerinin girişleri yasaklanmıştı (ATASE Arşivi, Koleksiyon: BDH, Klasör : 4669, Dosya No : H-5, Fihrist : 1-13). Nihayetinde Goben ve Breslav gemileri Cevat Bey'in Müstahkem Mevki komutanlığına atandığı 10 Ağustos günü Boğaz'dan giriş yaptılar (BOA, DH. EUM. Dosya No : 91, Gömlek No: 7). Alman savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan girişi Türk tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Goben ve Breslav'ın Boğaz'a girişlerinden bir gün sonra onları takip eden İngiliz donanmasına ait gemiler Boğaz önünü ablukaya aldılar. İngiliz gemilerine karşı tedbir icabı geçidin kapatılması için Selânik Mayın Gemisi ve torpido filosu teyakkuza geçirildi (Kurtoglu,

Orgeneral Cevat Çobanlı Paşa'nın Çanakkale Boğazı Muharebelerindeki Askerî Faaliyetleri

1935: 15). Başkumandanlık, Cevat Bey'e Boğaz'a giren zırhlıların Almanya hükümetinden alınan Yavuz ve Midilli olarak adlandırılan gemiler olduğunun İngilizlere bildirilmesini emretti (ATASE Arşivi, Koleksiyon: BDH, Klasör : 121, Dosya No: 279, Fihrist: 10-3). Gemilerin Osmanlı hükümetince satın alındığı kendilerine tebliğ edilen İngilizler gemiler şayet Alman bandırasıyla Boğaz'dan çıkacak olursa Boğaz'ın bombardıman edileceği karşılığını verdiler (ATASE Arşivi, Koleksiyon: BDH, Klasör: 4669, Dosya No: H-5, Fihrist: 1-18). İngilizlerin tehdidi Alman gemilerine karşı olmasına rağmen gerek Başkumandanlık gerek Müstahkem Mevki Komutanlığı her ihtimali gözeterek Boğaz'daki güvenlik tedbirlerini artırmaya öncelik verdi. Çünkü Boğaz önündeki İngiliz ablukası Türk sularındaki egemenliği sınırlandırır nitelikteydi. İngilizler sadece Alman gemilerinin olası bir çıkışına karşı Boğaz'ı kontrol altında tutmuyor öte yandan Boğaz'dan çıkan ticaret gemilerini de gözetim ve muayeneden geçiriyorlardı (Genelkurmay, 1976: 98). Enver Paşa bu nedenle Cevat Bey'e Boğaz'ın müdafaası için büyük gemilerin tahsis edildiğini bildirmişti (ATASE Arşivi, Koleksiyon: BDH, Klasör : 4611, Dosya No: 10, Fihrist : 1-42). 13 Ağustos'ta Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Bey birliklerine İngilizlerin sahildeki teşebbüsüne ateşle karşılık verilmesini, ağır topçu birliklerinin ve mayın müfrezesinin hazır olmalarını, torpidoların Boğaz'ın güvenliği için geceleri keşiflerine devam etmelerini emretti (ATASE, 2012: 75).

Torpidolar vasıtasıyla yürütülen keşif hizmetleri ile İngiliz gemilerinin cinsi ve miktarları hakkında bilgi edinilirken İngiliz filosuyla yakın temasa neden olabilecek bir gelişme yaşandı. İngiltere'nin Çanakkale konsolosu Palmers, Müstahkem Mevki Komutanlığına müracaat ederek İngiliz filosu komutanlığından aldığı bir yazıyı tebliğ etti. Boğaz önündeki İngiliz filosu komutanı Amiral Troubridge, Palmers aracılığıyla Miralay Cevat Bey'e göndermiş olduğu yazıda iki sorunun cevaplanmasını istemişti : Bunlardan birincisi ; Goben ve Breslav adlı Alman gemilerinin şu an Osmanlı Devleti'ne ait olup olmadıkları, ikincisi ise Çanakkale'ye giren bu gemilerdeki Alman subay ve mürettebatının nerede bulundukları ve onlar için hangi kararlar alındığıydı. Cevat Bey cevabının kısa zamanda verilmesi ricasıyla kendisine gönderilen yazıyı "gayet acil" koduyla harbiye nezaretine bildirdi. İngilizlerden gelen tebligata Cevat Bey'in hemen cevap vermesi kendisinin de söylediği gibi pekâlâ mümkün ise de özellikle ikinci suale verilecek cevabın siyasi maksat taşıması sebebiyle durumu harbiye nezaretine arz etmeyi uygun bularak gelecek emri bekledi (ATASE Arşivi, Koleksiyon: BDH, Klasör : 4669, Dosya No: H- 6, Fihrist : 1-9). Cevat Bey Goben ve Breslav'ın gelişyle değişen siyasi olayları iyi takip etmişti. Harbiye Nâzırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa ile Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Bey arasındaki yazışmadan sonra Cevat Bey, İndomitabel kruvazöründe bulunan Troubridge'e ; Goben ve Breslav'ın Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu ve mürettebatının Almanlarla değiştirildiğini söyledi (ATASE Arşivi, Koleksiyon: BDH, Klasör : 4669, Dosya No: H- 6, Fihrist : 1-11).

Alman gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan girişiyle Boğaz önünde fiili bir İngiliz ablukası zaten başlamıştı. Ablukaya rağmen Türk bandıralı gemiler uzun bir süre tarafsızlık hukuku gereği Boğaz dışına çıkıp tarassut ve keşif görevlerini ifa

edebilmişlerdi. Müstahkem Mevki Kumandanı Cevat Bey Boğaz önünde her gün keşif yaptırarak bunların sonuçlarını başkumandanlığa bildirmiştir. Başkumandanlığa sunulan raporlarda Boğaz önündeki gemilerin cinsleri, hangi sistemde oldukları, günlük hareketleri hakkında bilgiler vardır. 1914'ün Eylül ayında tarassut ve keşif faaliyetleri oldukça yoğun geçti. 18 Eylül'de Boğaz önünde İngiliz filosunun top atış talimi yaptığı görüldü. Müstahkem Mevki Komutanlığı da bir gün sonra Boğaz'ı zorla geçme teşebbüsüne karşı bir savunma tatbikatı yaptı. Bunu 23 Eylül'de merkez tabyalarının atış talimi izledi (Genelkurmay, 1976: 104). Boğaz önünü gözetleyen ve İmroz ve Bozcaada civarlarında keşif faaliyetlerinde bulunan torpido ve gambotlar 26 Eylül'e kadar hizmetlerine devam edebildiler. 26 Eylül günü öğleden sonra Boğaz önünde Türk sularında karakol görevi yapan Akhisar torpidobotu bir İngiliz destroyeri tarafından durduruldu. Motorbotla gelen bir İngiliz yüzbaşı Akhisar torpidosu kumandanı Hilmi Bey'e amiralden İngiliz hükümeti adına gelen tebligatı iletti. Tebligata göre bundan sonra hiçbir Osmanlı savaş gemisi Boğaz haricine çıkamayacaktı. Boğaz haricine çıkan gemilere ateş açılacağı ihtar edilmekteydi (BOA, DH. EUM. 3. Şb. Dosya No: 1, Gömlek No: 72 ; Bilbaşar, 1971: 33). Boğaz'ın Akdeniz'e kapatılması anlamına gelen bu hareketi İngilizler Türklerin tarafsızlık hukukuna riayet etmediklerine dayandırmışlardı. İstihkâm Müfettişi Weber Paşa bu olayı fırsat bilerek hiçbir emir gözetmeden 27 Eylül'de Boğaz'ı tamamen geçişlere kapattı. Bahr-i Sefid Boğazı Komutanlığı Boğaz'ın sabah itibarıyla kapatıldığını duyurdu (BOA, DH. EUM. 3.Şb. Dosya No: 1 Gömlek No: 71). Robert Rhodes, Almanların Çanakkale Boğaz Kumandanını (Cevat Bey) Boğaz'ın kapatılması hususunda ikna ettiklerini onun da Akhisar'ın durdurulması olayından sonra bu teklife direnmediğini yazmaktadır (Rhodes, 1965: 17). Mirliya Sedat'a göre ise Amiral Merten ve Cevat Bey sorumluluğu üzerlerine alarak Boğaz'ı tamamen geçişlere kapatmak suretiyle Türk genel karargâhını bir oldu bitti karşısında bırakmışlardı ⁵ (Mirliya Sedat, 2007: 126). Müstahkem Mevki Komutanlığı devletler hukukuna aykırı İngiliz tehdidinden sonra Boğaz'ın herhangi bir saldırıya uğramaması için Boğaz'ın tamamen kapatılacağını başkumandanlığa bildirdi (Kurtoğlu, 1935: 28). Boğaz, İngiliz gemileri Boğaz girişini terk edene ve Türk gemileri serbestçe dolaşana kadar ihtiyaten kapatıldı (BOA, DH. EUM. KLU. Dosya No: 2, Gömlek No: 38). Boğaz'ın tamamen kapatılmasıyla Boğaz'a yeni mayınlar döşendi, fenerler söndürüldü, geçişin yasak olduğuna dair uyarılar yazıldı. 26 Eylül'den sonra tarassut ve keşif imkânı kalmayan üç torpido Akhisar torpidosu müstesna olmak üzere Komutan Cevat'ın emriyle donanmaya iltihak etti (ATASE Arşivi, Koleksiyon: BDH, Klasör No:4611, Dosya No: 10, Fihrist :1-148).

⁵ Merten Paşa'ya göre Boğaz önündeki İngiliz filosu ani bir baskınla Boğaz'dan geçebilirdi. Merten Paşa, İstanbul tehdit altında olduğundan Boğaz'ın tamamen kapatılması fikrindeydi. Türk genel karargâhı bu fikre karşıydı. Akhisar'ın durdurulması ve yapılan tebligat Merten Paşa'ya Boğaz'ın tamamen kapatılması fırsatını vermişti. Boğaz, açık bırakılan geçit mayınlanarak ticaret gemileri dâhil her türden gemilere kapatılmış oldu. Mirliya Sedat, 2007: 126.

Orgeneral Cevat Çobanlı Paşa'nın Çanakkale Boğazı Muharebelerindeki Askerî Faaliyetleri

Cevat Paşa'nın Alman Komutanlar Hakkındaki İzlenimleri

Türk - Alman İttifakı ve Goben'in Boğaz'a girişini takip eden günlerde Almanya için Osmanlı'nın savaşta tarafsız kalması yeterliydi. Ancak Almanların eylül ayı başlarında Marne Muharebesi'nde durdurulması durumu değiştirdi. Artık Almanya'nın müttefiklere ihtiyaç duyduğu savaşın pek de kısa sürmeyeceği gerçeği ortaya çıktı. Eylül, ekim aylarında Almanya savaşa girmesi yönünde Osmanlı Devleti üzerindeki baskısını artırdı. Osmanlı Devleti halifenin nüfuzu, Rusya'nın İngiltere ve Fransa'yla irtibatının kesilmesi, Müslümanların yaşadığı İngiliz sömürgelerinde isyanların çıkarılması gibi stratejik noktalarda Almanya için kilit bir devlet durumuna geldi (Avcı, 2015: 714). Amiral Souchon, Türklerin savaşa girmesinin kendileri için elzem olduğunun anlaşılmasından itibaren Türkiye'de bulunan diğer Alman subaylarla birlikte Osmanlı'yı savaşa sokmak misyonuyla hareket etmeye başladı. Alman subaylar eğer Türkler hemen harbe girmezse bunu kendilerinin yapacağını söylemekten çekinmiyorlardı (Moorehead, 1972: 38). Souchon hem Akdeniz'deki Alman donanmasının komutanı hem de Osmanlı Donanması Birinci Komutanı oldu. Souchon'un donanma komutanlığına getirilmesiyle Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş süreci hızlandı. Bir taraftan Almanya'dan gelen subaylar diğer taraftan harbiye nezaretinin atamalarıyla artmakta olan Alman nüfuzu Osmanlı'yı harbe sürüklemekteydi. Harbiye nezareti Alman komutanların faaliyetlerine dikkat çekme gereği duymuş olacak ki bir taraftan Türk komutanlarını uyarma ihtiyacı hissetti. 17 Ağustos'ta Enver Paşa Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Bey'e Weber Paşa tarafından verilecek emirlerin olumsuz sonuçlar doğurabilmesi ihtimaline karşı emirlerin uygulanmasının geciktirilmesi ve kendisinin hızlı bir biçimde haberdar edilmesi hususunda uyarıda bulundu (ATASE, 2012: 76). 27 Ağustos'ta Amiral Souchon, Weber Paşa ile birlikte Cevat Bey'i ziyaret etmişti. Siyasî vaziyetin de konuşulduğu anlaşılan bu görüşmede Cevat Bey Alman komutanlardan devletin harbe sürüklendiği izlenimini edinmişti (Besbelli, 1959: 5). 30 Ağustos'da doğrudan Enver Paşa'ya gönderdiği gizli bir yazıda bu izlenimini paylaştı ve Alman personelin tarafsızlığa aykırı davranışlarını şikâyet etti (Dündar, 2015: 605). Ancak bir müddet sonra Enver Paşa'nın savaşa girme yönündeki tutumu nedeniyle Cevat Bey'in Alman personelin kontrol dışı hareketlerine dair görüşleri göz ardı edildi. Nihayetinde Karadeniz'e açılmak için fırsat kollayan ve Enver Paşa'dan aldığı izinle bunu başaran Amiral Souchon hiçbir mukavemetle karşılaşmadığı halde Rus müdahalesini bahane ederek 29 Ekim'de komutasındaki Osmanlı donanmasıyla Odesa, Sivastopol, Novorosiysk ve Feodosya limanlarını bombaladı.⁶ Bir oldu bittiyle harbe giriş anlamını taşıyan bu olay neticesinde bazı kabine üyeleri istifa etti. 31 Ekim'de Rus, 1 Kasım'da İngiliz ve Fransız büyükelçileri İstanbul'dan ayrıldı. Bu devletlerin yanı sıra Belçika, Sırbistan, Japonya ve Karadağ hükümetleri de Osmanlı Devleti'yle siyasi ilişkilerini kesti. 1 Kasım sabahı Ruslar Kafkasya sınırını aşarak taarruza geçtiler. Aynı gün İngilizler Kızıldeniz'deki Akabe limanını bombalayıp İzmir'de iki Osmanlı gemisini

⁶ Souchon, Rus gemilerinin müdahalesi nedeniyle Rus limanlarını bombaladığını iddia etse de Rus müdahalesini kanıtlayan herhangi bir belge mevcut değildir. Genelkurmay, 1976: 64.

batırdılar (Akbay, 2014: 245). 3 Kasım'da İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan bir filo Çanakkale giriş istihkâmlarını bombaladı. Ardından 5 Kasım'da Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan ettiler.

Cevat Paşa'nın Çanakkale Boğazı Müdafaa Planı

Cevat Bey Müstahkem Mevkiye atandığında Çanakkale Boğazı'nın savunmasını ve tahkimâtını yeniden hazırlamak zorunda kaldı. Elde sadece Alman Amiral Schack'ın raporu vardı. Cevat Bey ve kurmay başkanı Selahaddin Adil Bey, Schack'ın raporunu tatbik etmenin olanaksız olduğunu erkenden tespit ettiler ⁷ (Selahaddin Adil Paşa, 2007: 24). Müstahkem Mevki hazırladığı raporu 20 Eylül'de başkumandanlığa sundu. Cevat Bey'in raporuna göre asıl savunma hattı Çanakkale - Kilitbahir bölgesi idi. En önemli savunma araçları ise mayınlar ve kıyı bataryalarıydı. Cevat Bey'in raporu Amiral Schack'tan tamamen farklıydı. Schack girişi asıl savunma hattı yapmış mayınlara yer bile vermemişti. Cevat Bey'in öngörüsüne göre Boğaz'a yapılacak taarruz iki şekilde cereyan edebilirdi. Birinci görüşe göre düşman girişteki istihkâmları susturduktan sonra Boğaz'a girip mevzileri teker teker susturup mayınları temizleyerek Boğaz'ı geçebilirdi. Sahil bataryalarını susturduktan sonra mayın hatları temizlenebilecek bu suretle güvenle Boğaz geçilebilecekti. Ancak bu uzun zaman gerektiren ve sonucu belli olmayan topçu muharebesi doğurabilecek bir hareketti. Cevat Bey'in ikinci görüşü donanmanın bir kısmı giriş istihkâmlarını bombalarken diğer kısmının Boğaz'ı zorlayarak geçebileceği yönündeydi. Düşman mayınlar ve iç istihkâmlar karşısında oyalanmadan bir geçit oluşturmak suretiyle Boğaz'ı geçmeye çalışabilirdi. Cevat Bey buna pek ihtimal vermiyordu. Düşmanın mayınları ve istihkâmları dikkate almadan Boğaz'ı zorlama yoluyla geçmesi onun beklediği bir hareket değildi. Cevat Bey yine de her iki ihtimali gözeterek tertibat aldı. Cevat Bey giriş istihkâmlarının düşmanın uygulayacağı her planda mutlak surette düşeceği kanaatindeydi. Uzun menzilli toplanlarla her türlü manevra alanına sahip açık denizden gelecek bir saldırı girişimiyle girişi tutabilmek ona göre mümkün değildi. Üstelik bunun başka bir sakıncası daha vardı. Düşman bir kara harekâtına giriştiği takdirde giriş istihkâmlarının ele geçirilmesi tehlikesi vardı. Şayet savunma tertibatının esas burada oluşturulursa başarılı bir çıkarma hareketiyle savunma büsbütün çökebilirdi. Cevat Bey'e göre güvenlik açısından uygun olan savunmanın esasının içeride kurulmasıydı. Dardanos - Hamidiye ve Soğanlı - Mecidiye arası esas savunma tertibatı için uygun yerlerdi. Özetle Boğaz'ın girişinde hafif bir savunma olabilirdi ancak esas savunma içeride olmalıydı. Cevat Bey'in raporunda dikkat çektiği yer Karanlık Liman'dı. Düşman ona göre girişten her türlü içeri girme imkânına sahipti. Boğaz'dan içeri girildiğinde Karanlık Liman'ın düşman gemilerinin sığınacağı bir yer olmaktan çıkarılması gerekiyordu. Karanlık Liman Boğaz'ın geniş bir yerindeydi. Topçu ateşimizden korunabilecek manevra yapılabilecek bir mıntıkaydı. Bunun için top ateşi menzili içinde bırakılması ve mayınlamak suretiyle düşman gemileri için rahat bir alan olmaktan çıkarılması gerekiyordu. Böylece Boğaz'dan giren İtilaf gemilerinin manevra

⁷ Amiral Schack'ın raporuna benzer bir eleştiri için bkz. Yazman, 2008: 38-41.

Orgeneral Cevat Çobanlı Paşa'nın Çanakkale Boğazı Muharebelerindeki Askerî Faaliyetleri

alanı kapanacaktı. Top ateşi ve mayınlardan dolayı durmak zorunda kalan gemilere arkadan ateş edilebilecekti. Karanlık Liman'ı boş bırakılmış haliyle tehdit gören Cevat Bey planında bu muntıkayı ihmal etmedi. Düşman gemilerinin Nara - Dardanos - Anadolu sahil bataryalarının ateşinden korunmuş biçimde merkez istihkâmlarımızı bombalamasına engel olmak için Edirne ve İstanbul'dan getirdiği topçu birliklerini Erenköy ve Halileli sırtlarına yerleştirme kararı aldı. Girişle merkez arasına yerleştirilen obüslerle düşman donanmasının merkez istihkâmlarını rahatça bombardıman etmelerini önlemek istedi.

22 Ekim 1914'te Başkumandan Vekili Enver Paşa, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına Çanakkale savunma planının hazırlanacağını bildirdi. Enver Paşa yazısında planı hazırlamakla görevli bir heyet oluşturmuştu. Heyet başkanı Merten Paşa, azalar Miralay Cevat Bey, Kaymakam Vosidlo ve Müstahkem Mevki Kurmay Başkanıydı. Heyet her türlü taarruza karşı eldeki araçlarla ne suretle savunma yapacağını, bataryaların ve diğer savunma araçlarının ne şekilde hareket edeceğini bir tâlimatla açıklamakla görevliydi. Heyet emri aldıktan sonra işe başlayacak ve sonucu Sahil İstihkâmatı ve Torpil Kıtaatı Umûm Müfettişi aracılığıyla Enver Paşa'ya bildirecekti (ATASE 2014, Sayı: 132, Belge No: 1). Enver Paşa'nın emrinden sonra çalışmasına başlayan heyet 8 Kasım 1914'te *Muharebe-i Bahriyeye Karşı Mevki-i Müstahkemin Müdafaa Planını* hazırladı. Plan başkumandanlığa gönderildi ve birliklere tebliğ edildi.

8 Kasım 1914'te hazırlanmış olan plan 20 Eylül'de Cevat Bey'in hazırladığı planın devamı mahiyetindeydi. Genel hatlarıyla Cevat Bey'in savunma planına sadık kalınmıştı. Boğaz savunmasında ağırlığın dar geçitte olması, mayınlara ağırlık verilmesi ve Erenköy Koyu'na alınan tedbirler bu görüşü doğrulayan başlıca benzerliklerdi.

İngilizlerin 3 Kasım Bombardımanı ve Alınan Tedbirler

Souchon'un Rus limanlarını bombalamasıyla harp fiilen başlayınca Ruslar 1 Kasım'da Kafkasya'dan taarruza geçti. Müttefiki İngilizler, Karadeniz olayına misillemede bulunmak amacıyla Çanakkale Boğazı önünde bulunan filo Boğaz'ı bombalama emrini verdi. 4 muharebe gemisi 3 Kasım sabahı Boğaz girişindeki Seddülbahir, Ertuğrul, Kumkale ve Orhaniye tabyalarını bombaladı. Kısa süren bombardımana rağmen zayıat büyük oldu. Cevat Bey'in başkumandanlığa gönderdiği rapora göre Seddülbahir'e isabet eden iki mermi sonucu merkez cephaneliği patladı. 5 subay ve 80 er şehit oldu (ATASE 2014, Sayı: 132, Belge No: 2-7). 3 Kasım bombardımanı ağır hasarına rağmen her bakımdan uyarıcı oldu. Cevat Bey bu bombardımanın kendisini uyardığını, bu tarihten itibaren tüm zamanını savunmayı düzenlemeye ayırmak gerektiğini anladığını belirtmiştir (ATASE, 2012: 83). Bombardımandaki ağır hasar Seddülbahir'deki cephaneliğin havaya uçması nedeniyleydi. Tabyadaki toplarda kullanılan siyah barutun merkez cephanelikte bol miktarda bulunması faciaya neden olmuştu. Cephanelik kârgir olduğundan isabet eden mermilere dayanamadı ve havaya uçtu. Bu hatadan ders alınarak gerekli tedbirler alındı (Mirliva Sedat, 2007: 131). Müstahkem Mevki Komutanlığı hasar gören

tabyaların eski haline döndürülmesi emrini verdi. Hasar gören Kumkale ve Seddülbahir tabyaları kısa zamanda eskisinden daha iyi bir hale getirildi (Selahaddin Adil Paşa, 2007: 30). Kısa süren bombardımanın Çanakkale Boğazı'nın dış savunma mevzilerinde yaptığı çabuk ve beklenenin üzerindeki tahribat Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Bey'i haklı çıkartmıştı. Bundan sonra ivedilikle savunma merkezi orta ve iç mevzilere kaydırılarak mayınlara ağırlık verildi (Rhodes, 1965: 17).

3 Kasım saldırısından 19 Şubat'a kadar birleşik filonun toplu bir saldırısı olmadı.⁸ Bu dönemde İtilaf Devletleri Çanakkale'de bir cephe açılıp açılmaması konusunu müzakere ederken Türk tarafı Boğaz'daki savunmanın pekiştirilmesi hususunda çalışmalarda bulundu.⁹

Çanakkale Boğazı Muharebeleri (19 Şubat – 18 Mart Hareketleri)

İtilaf filosunun ilk bombardımanı 19 Şubat'taydı. İstedikleri sonucu alamadılar. Hatta Rhodes'e göre bu tam bir "*askeri fiyasko*"ydu. (Rhodes, 1965: 60). Harcanan cephane ölçüsünde alınan sonuç yeterli değildi. Gemiler bir tehlike altında olmadan pek çok mermi atmasına rağmen girişteki dört bataryadan üçüne hasar verememişlerdi. Bunda özellikle 3 Kasım bombardımanından sonra Cevat Paşa'nın aldığı tedbirlerin etkisi olmuştu. Gereksiz cephane geri taşındığından tekrarlanabilecek büyük bir facianın önüne geçilmişti. (Yazman, 2008: 49). Cevat Paşa'ya göre yoğun ateş karşısında istihkâmlarımızın soğukkanlılıkları takdire şayandı. İstihkâmlarımız düşman ateşine karşılık veremediği zamanlarda sipere çekilmiş, düşman atış menziline girdiğinde yoğun bombardıman karşısında dahi topları başında vazifesini yerine getirmişti. Ateşe ara verildiğinde ise toprak altında kalan toplarını yeniden ateşe hazır bir hale getirmeye çalışmışlardı. Bataryalarımızın atışları gayet güzel idare edilmişti. Bilhassa mermi sarfiyatı memnuniyet verici olmuştu (ATASE, 2014, Sayı: 132, Belge No: 5-24). 19 Şubat saldırısı her ne kadar İtilaf donanması için başarı sayılmasa da bu saldırı savaş gemilerinin daha yakın bir mesafeden yapacağı direkt atışlarla giriş istihkâmlarını susturabileceğini göstermişti. Giriş istihkâmlarının susturulması düşman gemilerinin Boğaz'a girmesi demekti. Nitekim 25 Şubat bombardımanında girişteki istihkâmlarımız düştüler. Düşmanın çıkarma yapma tehlikesi baş gösterdi. Bunun üzerine Cevat Paşa, Karatepe ve Erenköy'de bulunan iki bataryayı İntepe'ye

⁸ İtilaf donanmasının boğazı bombardıman ettiği 19 Şubat'a kadar yaşanan en mühim hadise Mesudiye zırhlısının batırılmasıydı. Mesudiye'nin yüzen bir batarya olarak kullanılması Amiral Souchon'un fikriydi. Enver Paşa bu fikri doğru bularak Cevat Paşa'ya " Mesudiye bir tarafındaki toplarıyla boğaz girişini yalayıcı ateşle dövecek vaziyette demirleyecektir." emrini vermişti. Müstahkem Mevki Komutanlığı gelen emir üzerine Mesudiye'yi seyyar bir bataryaya dönüştürmüş ancak denizaltı saldırılarına karşı tedbir alınmamıştı. Selahattin Adil Bey " *Bu hususta cahil bulunuyorduk.*" diyerek itirafta bulunmuştur. Mesudiye zırhlısının boğazı geçen bir denizaltı tarafından batırılması müstahkem mevkiyi denizaltılara karşı tedbirler almaya yöneltmiştir. Oğuz Otay, 2005: 176. ; Selahaddin Adil Paşa, 2007: 31.

⁹ 29 Kasım 1914'te Miralay Cevat Bey, mirliva rütbesini alarak "paşa" olacaktır. Bundan sonra metinde Cevat Paşa olarak geçecektir. Bkz. Milli Savunma Bakanlığı Arşivi Subay Şahsi Dosyası.

Orgeneral Cevat Çobanlı Paşa'nın Çanakkale Boğazı Muharebelerindeki Askerî Faaliyetleri

gönderdi. Cevat Paşa savunmasız kalan yerlere düşman çıkarmasının engellenmesi için 9. Fırka ve Yarbay Mustafa Kemal 'in (Atatürk) komutanlığını yaptığı 19. Fırka Komutanlığına savunmasız bölgelerin işgal edilmesini emretti (Bilbaşar, 1971: 71). 19. Fırkaya Seddülbahir, Morto Limanı civarına çıkarma yapılma ihtimaline karşı tertibat alınması görevini 9. Fırkaya da Kumkale ve Erenköy arasındaki Karanlık Liman sahilinin korunması görevini verdi (ATASE, 2014, Sayı: 132, Belge No: 6-10). Cevat Paşa bu suretle giriş istihkâmlarının düşürülmesi sonucu çıkarma hareketlerine karşı kullanılmak üzere piyade birliklerini karadaki mevzileri savunmak üzere vazifelendirdi.

Giriş tabyalarının susturulmasından 18 Mart'a kadar olan dönemde İtilaf güçleri; girişte bulunan mevzileri ele geçirme, Boğaz'daki bataryaları yıkma ve mayın hatlarını temizleme faaliyetlerinde bulundular (Türk Tarih Kurumu, 2012: 15). Tüm bu çalışmaların nihai amacı merkezdeki tabyalara ulaşmak ve onları düşürmektir. Boğaz'ın savunmasındaki ağırlık merkezi Boğaz'ın girişinden iç bölgelere alındığından bu bölgeler yoğun bir çarpışma alanı haline geldi. Deniz zaferine kadar devam eden süreçte hemen her gün bir iki düşman zırhlısı Boğaz'ın ilk boğumuna girip bataryaları bombalarken, zırhlıların korumasındaki mayın tarama gemileri ise mayınların temizlenmesine çalıştı. Mayın hatlarını koruyan kıyı bataryaları ışıldakların yardımıyla onlara karşılık verdi. Bu dönemde Boğaz'ın dış savunma tertibatı tahrip edilmiş ancak ara savunma tertibatının tahribinde ve buradaki mayın hatlarının temizlenmesinde başarılı olunamamıştı. (Aspinall ve Oglander, 2005: 110). 19 Şubat'tan beri devam eden geceli gündüzlü faaliyetlere karşın planın ikinci aşaması tamamlanamamıştı. Admiralty ise İtilaf Filosu Komutanı Carden'i Amiral W. Birdwood'un Boğaz'da kara harekâtı olmadan başarılı olmanın mümkün olmadığını öngören 5 Mart tarihli raporuna rağmen hızlı hareket etmeye zorluyordu.¹⁰ Carden kendisinden acele etmesini isteyen Churchill'e 14 Mart'ta verdiği cevapta kara ordusunun gerekliliğini bildirmişti. Fakat ortada ordu yoktu. Donanmaya karadan yardıma ilişkin plan da söz konusu değildi. (Thomazi, 1997:34). Carden Boğaz'ın yalnız donanmanın gayretleriyle geçilemeyeceği fikrindeydi. (Aspinall ve Oglander, 2005: 122). Carden gerek tüm bu olumsuzluklardan gerek Savaş Konseyi'nin bir an evvel sonuç bekleyen baskılarından sonra rahatsızlandı. Carden'in görevden çekilmesiyle onun planını devam ettirmek üzere kurmay başkanlığını yapan Amiral De Robeck görevi devraldı.

18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Zaferi

18 Mart sabahı ılık ve güneşli bir hava vardı. Sabahın ilk ışıklarıyla De Robeck'in emriyle muharebe gemileri Boğaz'a doğru yol aldılar. Cevat Paşa'ya göre Müstahkem Mevki Komutanlığı düşmanın yapacağı taarruza karşı ateşe hazır bir durumdaydı (İsimsiz, 1937). Düşmanın taarruzu bekleniyordu ve tüm istihkâmlar buna hazırlıklıydı. Ne var ki ne zaman kesin bir taarruz edileceği noktasında bir bilgi yoktu.

¹⁰ 10 Mart'ta Kitchener, İngiltere'de bulunan ve harbe katılmamış olan 27. Tümenin Çanakkale'ye gönderileceğine karar verdi. Ancak bu tümenin Boğaz'ı denizden geçmeye yönelik bir harekâta deniz kuvvetlerinin yanında bir kara gücü olarak kullanılması yönünde bir gelişme yoktu.

O sabah Cevat Paşa Kilitbahir'deki kıtaları teftişe gidecekti. Gece geç yatmasına karşın her zamanki gibi erken kalktı. Sabah ileri gözetlemedeki bir subaydan Bozcaada önlerinde düşman gemilerinin bazı faaliyetlerde bulunduğu raporunu aldı. Bunun üzerine kurmay başkanı Selahaddin Bey'i bularak bir hava keşfi yaptırmasını söyledi. Kendisi de bu arada teftiş için Kilitbahir'e doğru yola çıktı. Binbaşı Schneider ve Kıdemli Yüzbaşı Zernov adlarındaki iki Alman pilot Bozcaada'ya doğru bir Alman uçağıyla havalandılar.¹¹ Schneider gemilerin anormal hareketlerini not alarak o sıralarda uçaklarda telsiz kullanılmadığından telefonla keşif dönüşünde durumu Müstahkem Mevki Komutanlığına bildirdi. Selahaddin Adil Bey Gelibolu'ya geçmiş olan Cevat Paşa'ya telgrafla vaziyeti arz etti. Ayrıca harbiye nezaretine bilgi verildi. Gelen cevabi telgrafta her on dakikada bir düşmanın ve Müstahkem Mevkinin durumunun bildirilmesi emredildi. (Selahaddin Adil Paşa, 2005: 67). İtilaf filosunun daha Çanakkale'yi ilk bombardımana başladığında hükümet Boğaz'ın geçilmesi tehlikesine karşı başkentini İstanbul'dan Anadolu'ya, Eskişehir'e taşınmasını düşünmüştü ¹² (Bayur, 1991: 73). Boğazların geçilmesi İstanbul için çok kritik olduğundan Müstahkem Mevkinin sürekli bilgi vermesi istenmekteydi.

Cevat Paşa hatıralarını yazmamıştır. Ancak özellikle 18 Mart Çanakkale Deniz Zaferi'ne dair daha sonraki yıllarda kendisine yöneltilen sorulara verdiği hatıra mahiyetindeki cevaplardan o güne ait bilgileri öğrenmemiz mümkün olmuştur. 18 Mart sabahının nasıl cereyan ettiğini Cevat Paşa şöyle anlatır:

"O sabah Kilitbahir'deki tabyaları gezdim. O esnada 19. Fırka Kumandanı olan Kaymakam Mustafa Kemal Bey (Atatürk) 'le beraberdik. Kırte'ye gittik. Bu sırada düşman donanmasının boğazlara doğru ilerlemekte olduğunu gördük. Gemilerin almış olduğu tertibata nazaran bunun alelade bir hareket olmadığına kâni olarak hemen Alçıtepe'ye doğru geri döndük. Bu anda ilk taarruz mermisi başımızın üzerinden geçerek Alçıtepe'ye saplandı. Hemen Maydos'a hareketle Mustafa Kemal Bey'den ayrılarak Çanakkale'ye döndüm." (Yetkin, 1966: 120)

Cevat Paşa 18 Mart sabahı Çanakkale'den Gelibolu'ya geçmişti.¹³ Gelibolu'daki mevzileri ve istihkâmları teftiş ettiği esnada İtilaf filosu Boğaz'ı geçme teşebbüsünde

¹¹ 18 Mart sabahı keşif için havalanan Binbaşı Schneider 'in gözlemleri için bkz. Kurtoğlu, 2015: 59.

¹² Şubat ayında başlayan bombardıman İstanbul halkı üzerinde korku uyandırmıştı. Meclis Başkanı Halil Bey (Menteşe) bile İtilaf filosunun boğazı geçebileceğini düşünüyordu. Enver Paşa ise sadece denizden yapılacak bir harekâtın başarılı olmasının mümkün olmadığına inanıyordu. Ona göre bu korku yersizdi. Karal, 2011: 433.

¹³ 18 Mart'a doğru Müstahkem Mevki Kumandanlığına gelen istihbâri bilgiler Boğaz'a bir saldırı ihtimalini kuvvetlendiriyordu. Ancak Cevat Paşa'nın Gelibolu'ya teftişe gideceği esnada böyle bir harekâtın ne zaman olacağı hususunda kesin bir bilgi mevcut değildi. Kesin tarih içeren istihbâri bilgi sonradan gelmiş ise de bu bilgi kumandanlığa çok geç bir zamanda ulaşmıştı. Selahaddin Adil Bey " 18 Mart'ta bir taarruz olacağına dair Müstahkem Mevki ayrıca bir istihbarat ile malumat almış ise de yalnız bu malumat yazık ki 12 saat tehirle gelmişti. Bazı istihbarat, muharebe muvaffakiyetle neticelendikten sonra gelmişti. Aksi takdirde müteessif olacaktık." sözleriyle konuya açıklık getirmektedir. Selahaddin Adil Paşa, 2007: 39.

Orgeneral Cevat Çobanlı Paşa'nın Çanakkale Boğazı Muharebelerindeki Askerî Faaliyetleri

bulundu. Bu harekât Cevat Paşa'nın da söylediği gibi alelâde bir harekât değildi. Düşman donanmasının harp tertibâtını gören Cevat Paşa komutayı ele almak üzere Çanakkale'ye doğru yola çıktı. Bir motora binerek Çanakkale'ye geçti ve doğruca tarassut yerine gitti (İsimsiz, 1937).

Sabah yapılan keşif uçuşunda pruva hattı üzerinde Boğaz önünde ilerledikleri gözlemlenen gemiler Agamemnon'un rehberliğinde saat:10:30'da 6'sı ileride, 4'ü geride olmak üzere Boğaz'dan içeri girdiler. Müstahkem Mevki Komutanlığı kanat gemilerinin (Pr. George ve Triumph) obüsleri ateşe alıp ortadaki güçlü gemilerle merkez istihkâmlarının bombalanacağını hesap ettiğinden obüs bataryalarının Boğaz'ın ortasındaki gemilere ateş açmasını ve bu suretle isabetli atış yapmalarının engellenmesini emretti. (ATASE, 2012: 181). Bu amaçla 11:40'ta Mesudiye ve Dardanos bataryaları ateşe başladı. Ancak Queen Elizabeth ve ana muharebe gemilerinin ateşiyle asıl müdafaa mevkimizdeki istihkâmlar menzillerinin yetersizliği sebebiyle düşman ateşine karşılık veremediler. Düşman gemilerinin yaklaşmasıyla 12:20'de tüm bataryalar ateşe başladı (Günesen, 1986: 52). Bombardıman saat 14:00'a kadar sürdü. Savaşın en kritik dönemi bu dönemdi (Kurtoğlu, 2015: 61). Fransız gemileri istihkâmlara fazla yaklaştığından hasar gördüler. Türk topçusu İtilaf donanmasına karşı başarılı atışlar yaptı. Fakat eski model topların çoğu şişmiş bir vaziyetteydi. Bir kısmı da enkaz altında kalmıştı. Toprak altında kalan topların yeniden temizlenerek atışa hazır hale getirilmesi için birkaç saate ihtiyaç vardı. (Kurtoğlu, 1935: 122). İtilaf gemilerinin yoğun bombardımanında lodosun etkisiyle Türk istihkâmlarına yönelen duman istihkâmlardaki görüşü engellediğinden atış tanzimini yapmak giderek zorlaşıyordu. (Bilbaşar, 1971: 89). Bu sebeplerle saat 14:00'a doğru Türk tabyalarının ateşinde bir azalma olmuştu (Genelkurmay, 1976: 179).

Amiral De Robeck, ateş azalmasının Türk savunmasının zayıfladığından kaynaklandığını düşünerek hasar gören Fransız gemilerinin yerine Ocean, Albion, Irresistible, Triumph ve Majestic'ten oluşan İngiliz filosunu öne sürdü. Planladığı üzere Boğazın en dar yerinden mayın tarayıcılarıyla bir geçit açma suretiyle Boğazı geçmeyi amaçladı (Semiz, 2003:241). Robeck'in emrinden sonra o ana kadar atışlarında yavaşlama görülen Türk tabyalarından Rumeli Mecidiyesi ve Anadolu Hamidiyesi yoğun bir bombardımana başladı. Bu esnada Rumeli Mecidiyesi'nin ateşiyle isabet alan Gaulois zırhlısının bacası ve direkleri parçalandı. Amiral Guepratte Dublin kruvazörünü boğazdan içeri sokarak yardıma gönderdi. Geminin mürettebatı Dublin'e nakledildi. Gaulois aldığı hasarla savaştan çekildi. Türk topçusunun fedakârca savunmasına karşın saat 14:00'a kadar İtilaf filosunun Gaulois dışında ciddi bir hasarı yoktu. Personel kaybı ciddi boyutta değildi. Gemiler atış üstünlüğü kurmuştu (Thomazi, 1997: 37). Selahaddin Adil Bey mayınlardan bir fayda gelmediği takdirde savaşın istikametinin ancak harp talihine bağlı olduğunu söylüyordu. Durumun endişe verdiği bir zamandı. Harbin bu hassas zamanında üzerindeki sorumluluğun ağırlığını taşımaya çalışan Selahaddin Adil Bey hatıralarında anlattığı üzere bir yandan aldığı sorumluluğu yerine getirmeye çalışıyor öte yandan henüz Gelibolu'da bulunan Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa'nın dönüşünü bekliyordu (Selahaddin Adil Paşa, 2007: 70).

Fransız zırhlıları Robeck'in emrini müteakip İngiliz zırhlılarıyla yer değiştirmek, geriden gelen bu gemilere yer açabilmek için geniş bir çark hareketiyle geriye dönerek Boğaz'ın en geniş yeri olan Erenköy Koyu'na doğru yöneldiler. Gemilerin bir kavisle dönüş yaptığı esnada Erenköy Koyu'nda seyreden Bouvet zırhlısında büyük bir patlama duyuldu. Gemi birkaç dakika içinde alabora oldu (Rhodes, 1965: 90). Bouvet saat 14:00'da Boğaz'ın sularına gömüldü (BOA, HR. MA, Gömlek No : 1123 Dosya No : 66). Bouvet'nin battığı esnada Türk istihkâmlarından sadece Anadolu Hamidiyesi ve Rumeli Mecidiyesi aktifti. Genelkurmayımızın harp tarihlerine göre Bouvet, Anadolu Hamidiyesi'nden yapılan birkaç isabetli atış sonrasında batmıştır (Genelkurmay, 1976: 179 ; Genelkurmay, 2014: 55). Pek çok kaynak ise Bouvet'nin Nusret Mayın Gemisinin 8 Mart'ta döşediği mayınlardan birine çarparak battığı bilgisini vermektedir¹⁴ (Kurtuluş,2015: 61 ; Artuç,2015: 76 ; Kayabalı ve Arslanoğlu, 1975: 53). İngilizlerin 18 Mart Çanakkale bombardımanı hakkında 19 Mart 1915 tarihli resmi tebliğine göre Bouvet yüzen bir mayına çarparak batmıştır. Gemiden kurtulan 48 subay ve askerin ifadesiyle düzenlenen Fransız resmi raporunda geminin bir mayına çarparak battığı bilgisi yer almaktadır (Aspinall ve Oglander, 2005: 129). Bir başka bilgiye göre Bouvet'yi batıran Rumeli Mecidiyesinden yapılan ateşlerdir (Bilbaşar, 1971: 91).

Cevat Paşa'nın Gelibolu'dan dönüp karargâha ulaşması Fransız zırhlısı Bouvet'nin batışına denk gelmişti. Selahaddin Adil Bey'in anlatımıyla Cevat Paşa talihini *"Anadolu'ya ayak bastığı zaman"* göstermişti (Selahaddin Adil Paşa, 2007: 43). Bouvet'nin batması ve hemen o dakikalarda Cevat Paşa'nın gelişi, o zamana dek harbin sevk ve idaresini yürüten Selahaddin Adil Bey'i rahatlatmıştı (İsimsiz, 1937). Cevat Paşa *" Bouvet'nin batışı ve Fransız filosunun perişan vaziyeti bütün kale mensuplarının maneviyatını yükseltti. Onlara yeni bir kuvvet ve kudret verdi."* sözleriyle Bouvet'nin batışının harbin gidişatı ve Türk askerinin maneviyatı üzerinde mühim bir etki ettiğine işaret etmiştir (Yetkin, 1966: 129). Saat 16:00'a doğru Bouvet'nin battığı yerin yakınlarında Inflexible zırhlısı sancak tarafından bir mayına çarptı. Pruva kısmı su altında kaldı. Batma tehlikesi olduğundan gemi mürettebatı hemen filikalar vasıtasıyla tahliye edildi. Inflexible'nin mayına çarpmasından 10 dakika sonra merkez istihkâmlarından uzaklaşmak üzere olan Irresistible gemisi makine dairesinin altından mayına çarptı. Hafifçe yana yatan gemi kısa sürede su aldı ve hareketsiz kaldı. Irresistible, Dardanos'a 4 km mesafede hareketsiz durmaktaydı. O ana kadar düşmana yoğun ateşiyle karşılık veren Dardanos'un Irresistible'a karşılık vermemesinin sebebi sonra anlaşıldı. Dardanos'un komutanı Hasan Bey ve Topçu Subayı Mevsuf Bey şehit olmuşlardı. Cevat Paşa bataryanın ateş açması için genç bir zabıt olan Ali Bey'i Dardanos'a gönderdi. Cephane sınırlı olduğundan Irresistible'a yeterince atış

¹⁴ Cevat Paşa Nusret'in mayın dökme emrini kendisinin verdiğini anlatmaktadır. Ancak Cevat Paşa mayınların 17 Mart günü döküldüğünü hatırlamaktadır (Yetkin, 1966: 113). Nusret Mayın Gemisi mayınlarını 8 Mart 1915'te dökmüştür. Müstahkem Mevki Komutanlığının harp ceridesi ve Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey'in günlüğü mayınların 8 Mart günü döküldüğünü göstermektedir. Bkz. Erdoğan Şimşek, Aynur Güner, *Çanakkale Deniz Savaşları*, (İstanbul: Deniz Basımevi, 2010), s.94 ; ATASE 2014, Sayı: 132, Belge No: 8:5.

Orgeneral Cevat Çobanlı Paşa'nın Çanakkale Boğazı Muharebelerindeki Askerî Faaliyetleri

yapılamadı. Ancak Cevat Paşa'nın anlattığına göre bu sırada obüslerin büyük faydası oldu (İsimsiz, 1937). Büyük zırhlıların muharebe dışı kalması Erenköy Koyu'nun mayınlardan temizlendiğini düşünen De Robeck'i dehşete düşürmüştü (Rhodes, 1965: 91). De Robeck yeni mayın hattının varlığından haberdar olmadığından tüm aksiliklerin akıntıda yüzen serseri mayınlar veya sahilden atılan seyyar torpidolar olduğunu düşünmekteydi (Aspinall ve Oglender, 2005: 129). Amiral beklemediği tehlike karşısında gemilerinin boğaz içinde bulunmasını sakıncalı bularak daha fazla zayıat vermeden harekâtı durdurmaya karar verdi. De Robeck'in emriyle gemiler saat 16:30'da Boğaz'ı terk ederken Müstahkem Mevki rahat bir nefes aldı (Selahaddin Adil Paşa, 2007: 73). Irresistible'ı kurtarmak isteyen De Robeck, Ocean'ı yedeğine almak üzere Irresistible'ın yanına gönderdi. Ocean birçok kez Irresistible'ı çekmeyi denemesine rağmen akıntı onları Anadolu yakasına doğru sürükledi. Başarılı olunamayınca Irresistible'dan ayrılan Ocean da diğer gemilerin akıbetine uğradı. Beş dakika sonra Bouvet'nin battığı yerde mayına çarptı. Irresistible ve Ocean obüslerin ateşi altında tahliye edilmişti. İki gemi battığından akşamdan sonraki arama çalışmaları sonuçsuz kaldı. Büyük kayıplar veren İtilaf filosu daha fazla kayıp vermemek için Robeck'in emriyle Bozcaada'ya çekilirken öte yandan İtilaf filosunun Boğaz'dan çekildiğini seyreden Müstahkem Mevki askerleri o gün kazandıkları zaferden emin olarak kumandanları Cevat'ı tebrik ediyordu (Selahaddin Adil Paşa, 2007: 73). O gemilerin geri dönüşünü görmek Cevat Paşa için en kıymetli andı. Kendisine 18 Mart'ın en kıymetli anı hangisidir diye sorulduğunda “ O gün güneşin son ışıklarıyla boğazdan perişan halde çıkmakta olan düşman filosunun görünüşü idi.” cevabını vermiştir (Yetkin, 1966: 155).

İngilizlerin 3 Kasım günü giriş istihkâmlarını bombardımanında büyük bir zayıat verilmiş iken 18 Mart günü tüm filonun ortak harekâtında verilen zayıat son derece azdı. 18 Mart günü Türk tarafı için kesin bir zaferdi. O akşam Müstahkem Mevkinin zâbit ve erleri kazandıkları zaferin mutluluğu içindeydiler. Ancak yine de Müstahkem Mevki Kumandanlığı bir sonraki gün belki de daha büyük bir kuvvetle düşmanın taarruzunu beklemekteydi. O sebeple gece boyunca bir sonraki güne hazırlanıldı. Cevat Paşa'nın sözleriyle : “ O gece hiç kimse gözlerini yummadı. Tarif edilmez bir azim ve gayretle ertesi gün devam etmesi muhtemel mücadeleye hazırlandık. Böylece uykusuz geçen gecenin sabahında yani 19 Mart gün doğarken Mehmetçik gene topun başında bekliyordu. ”(İsimsiz, 1937). Müstahkem Mevkide herkes Cevat Paşa'nın anlattığı gibi düşmana karşı koymak için gece boyu çalıştı. Ancak düşmanın muharebeye katılamayacak kadar büyük bir zayıat verdiği sonraki gün anlaşıldı. (Selahaddin Adil Paşa, 2007: 75).

19 Mart'ta Cevat Paşa Müstahkem Mevkiye bağlı birliklere gönderdiği emirde düşman donanmasını hezimete uğratan kahraman askerleri kutlamıştır. Şehit olan askerlerin ruhlarına da cuma ve pazartesi günleri Yasin ve Feth süreleri okutmuştur. Cevat Paşa'ya göre Çanakkale'de şehit olan insanların kahramanlık hikâyeleri nesilden nesile aktarılacak lâyık oldukları saygıyla hafızalarda yer edinecektir (ATASE 2014, Sayı: 132, Belge No: 9, 1-39). Aynı saygıyla tarihteki yerini alacak olanlardan biri de kuşkusuz bu sözlerin sahibi Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa'dır.

Cevat Paşa 18 Mart'ta hezimete uğrayan düşmanın deniz destekli kara harekâtına girişeceğini öngörmüştü. Boğaz'daki mayınların varlığı, ana istihkâmların susturulamaması neticesinde verilen zayıt İtilaf güçlerini karaya çıkarma yapmaya mecbur bırakmıştı. Cevat Paşa 18 Mart'tan sonraki savunma tertibatını bu ihtimal üzerine kurmuştu. Cevat Paşa ve Çanakkale'deki Türk komuta kademesi müdafaanın ağırlığını düşmanın çıkarma yapacağı kıyı kesiminde oluşturmayı uygun görmüştü. Cevat Paşa bu doğrultuda sahil kısımları boyunca siperler kazdırmış, kumsalları tel örgülerle kapatarak topçu mevzileri hazırlatmıştı (Selahaddin Adil Paşa, 2007: 79). Ancak 26 Mart'ta 5. Ordu Komutanı olarak Çanakkale'ye giden Liman Von Sanders Türk komutanların planlarını değiştirdi. Liman Paşa'ya göre sahillerde hafif kuvvetler bırakılmalı asıl tertibat içeride alınmalıydı. Bu planın sakıncaları kara savaşlarında verilen ağır zayıtla ortaya çıkacaktı (Türkmen, 2010:41). Üstelik Liman Paşa düşmanı Beşige-Kumkale sahili ile Bolayır dolaylarında beklemekteydi. Müstahkem Mevki Komutanlığına göre öncelik bu bölgelere değil Kabatepe-Seddülbahir'e verilmeliydi. Başkumandanlık da aynı fikri telkin etmesine rağmen Liman Paşa planında değişikliğe gitmedi. Müstahkem Mevki tahmininde haklı çıkarken Liman Paşa düşmanın ilk çıkarma anında Bolayır'da yaptığı gösteri harekâtını buradan yapılmasını beklediği gerçek çıkarma zannetmiş daha ilk anda Türk ordusuna zaman kaybettirmişti.

Müstahkem Mevkinin görevi düşmanın Boğaz'dan geçişini engellemekti. Kara harekâtının aynı zamanda denizden yapılacak bir taarruz harekâtıyla birleşmesi muhtemel olduğundan Müstahkem Mevkinin tüm güçleriyle kara harekâtına destek vermesi mümkün olmadı (Atabey, 2014: 213 ; Selahaddin Adil Paşa, 2007: 48). Liman Paşa, 25 Nisan'da başlayan kara muharebeleri esnasında artan cephane ihtiyacını harpte aktif olmayan Müstahkem Mevkiden temin etmek istedi. Kirte Muharebeleri'nden sonra cephane ihtiyacının giderilememiş olması canını sıkıyordu. Hatta Boğazlar Umum Komutanlığının savunmaya katkı vermediğini öne sürerek 5. Ordu'ya bağlanmasını dahi istemişti. 21 Haziran'da Başkumandanlık Vekâletine gönderdiği yazıda Müstahkem Mevkinin top ve cephanesinden faydalanmak istediğini yinelemişti. Kara harekâtının başladığı 3 aydan beri Çanakkale saldırıya uğramamış tüm harp karada cereyan etmişti. Liman Paşa'ya göre ağır topçuların saldırıya uğramamış noktalarda değil kara savaşlarının içinde bulunması ve topçu ateşi karşısında olması gerekliydi. O'na göre düşman kilit tepeleri ele geçirdikten sonra Çanakkale'deki topların savunmaya bir faydası kalmayacaktı. Liman Paşa taleplerinden bir sonuç alamayınca Cevat Paşa'yla irtibata geçti. Cevat Paşa ile irtibatın 5. Ordu'ya cephane katkısı büyük oldu (ATASE, 2012:106).

Cevat Paşa 9 Ekim 1915'te Müstahkem Mevki Komutanlığından 14. Kolordu Komutanlığına ve aynı zamanda Güney Grubu Komutanlığına atandı. Cevat Paşa'nın Güney Grubu Komutanlığına getirilmesinden iki ay sonra İngilizler Çanakkale'nin tahliyesine karar verdiler. 5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders İngilizlerin Çanakkale'yi tahliyesini müteakip Çanakkale'de yeni bir savunma düzeni kurdu. Çanakkale'de bırakılan tüm birlikler Çanakkale Grubu Komutanlığına bağlandı. 6. ve 14. Kolordulardan oluşan Grup Komutanlığına Cevat Paşa getirildi.

Orgeneral Cevat Çobanlı Paşa'nın Çanakkale Boğazı Muharebelerindeki Askerî Faaliyetleri

SONUÇ

Cevat Paşa Osmanlı Devleti'nin dünya harbine girişini hızlandıran Goben ve Breslav adlı Alman gemilerinin Çanakkale Boğazı'na girişinden iki gün önce Müstahkem Mevki Komutanlığına atandı. Alman komutanlarla diyalog halinde olan Cevat Paşa onlardan Osmanlı Devleti'ni savaşa sürükleme eğiliminde oldukları izlenimini edindi. Almanların tarafsızlığa aykırı hareketleri konusunda Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya gerekli uyarılarda bulunmasına rağmen savaşa girilmesi yönündeki irade Cevat Paşa'nın uyarılarını geçersiz kıldı.

Cevat Paşa göreve başladığı tarihten itibaren Çanakkale Boğazı'nın müdafaa planını hazırlamaya öncelik vermişti. Zira Boğaz'ın müdafası için elde sadece harpten önce Türkiye'ye gelen Alman Askeri Misyonu'ndan Amiral Schack'ın hazırladığı bir rapor vardı. Cevat Paşa Schack'ın planının sakıncalarını ve tatbik imkânı olmadığını kısa sürede gördü. Boğaz girişindeki tabyaları güçlü tutmaya, savunmanın esasını girişte kurmaya dayanan plan yerine düşmanı içeride kabul eden bir plan hazırladı. Başkumandanlık Vekâleti tarafından hazırlatılan müdafaa planında Müstahkem Mevkinin planına genel esaslarıyla sadık kalındı. Mayınlar yeni planın esasını oluşturmuştu. Boğaz'da mayın hatları kuruldu. Mayınları korumak üzere kıyılara obüsler yerleştirildi. Ana istihkâmlar Schack'ın planındaki gibi girişte değil Çanakkale - Kilitbahir arasında yani Boğaz'ın en dar yerinde kuruldu. Cevat Paşa'nın savunma planının doğruluğu, girişteki ana istihkâmların kolayca düşebileceği daha 3 Kasım bombardımanında anlaşılmıştı. Düşman Cevat Paşa'nın savunmasının esasını teşkil eden mayınların temizlenmesine ağırlık verdi. Ancak mayınları koruyan bataryalar sayesinde bunda başarı sağlayamadılar. Nihayetinde 18 Mart günü kesin sonuçlu bir yarma harekâtını mayınları temizlemeden yapmak zorunda kaldılar. Mayınlar ve Boğaz'ın her iki yakasındaki istihkâmlardan yapılan başarılı atışlar 18 Mart günü büyük bir zafer kazanılmasını sağladı. Zaferde Cevat Paşa'nın emriyle 8 Mart günü Nusret'in Erenköy muntikasına döktüğü mayınlar önemli rol oynamıştır. Almanlar Çanakkale Muharebeleri boyunca teknik, mühendislik, eğitim gibi alanlarda Osmanlı ordusuna mühim katkılarda bulunmuşlardır. Ancak 18 Mart Çanakkale Deniz Zaferi Türk planları neticesinde kazanılan bir zafer hüviyetindedir.

18 Mart 1915'te hezimete uğrayan İtilaf güçleri karaya çıkarma yapmak ve pek çok kuvveti buraya sevk etmek zorunda kaldılar. Bu bakımdan Çanakkale Deniz Zaferi 1. Dünya Harbî'nin gidişatına büyük ölçüde tesir etmiştir. Çanakkale Muharebeleri kısa süre önce Balkan Harbî'nde hezimet yaşayan Türk ordusunun şanlı bir zaferi ve aynı zamanda yeni bir ruhun da başlangıcıdır. Bu zafer ve ruh 18 Mart gününde sembolleşmiştir. 18 Mart Çanakkale Deniz Zaferi başta Cevat Paşa ve Müstahkem Mevki kurmaylarının üstün gayret ve taktiklerinin neticesidir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1971), *İttihat ve Terakki*, çev. Nuran Ülken, İstanbul, Sander Yayınları.
Akalin, D. (2015), "Dünya Savaşı Öncesinde Goeben ve Breslau'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri ve Çanakkale'ye Gelişleri", *Yeni Türkiye*, Ankara, 65: 146-161.

- Akbay, C. (2014), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları İle Harbe Girişi*, Ankara, Genelkurmay Atase Başkanlığı Yayınları.
- Aksakal, M. (2010), *Harb-i Umûmî Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi?*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Artuç, İ. (2015), *1915 Çanakkale Savaşı*, İstanbul, Kastaş Yayınevi.
- Aspinal – Oglander, C.F. (2005), *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekatı*, Cilt I, çev. Metin Martı, İstanbul, Arma Yayınları.
- Atabey, F. (2014), *Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- ATASE (2012), *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Ankara, 132.
- Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi*, Cilt V, 1. Kitap, Ankara, ATASE Daire Başkanlığı Yayınları.
- Atatürk, M. K. (2012), *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Ankara, ATASE Yayınları.
- Avcı, S. (2015), “Çanakkale Savaşlarında Alman Komutanlar”, *Yeni Türkiye*, Ankara, 65: 702-720.
- Bayur, Y. H. (1991), *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt III, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Cassar, G. H. (1974), *Çanakkale ve Fransızlar*, çev. Nejat Dalay, Milliyet Yayınları.
- Besbelli, S. (1959), *Çanakkale'de Türk Bahriyesi*, İstanbul, Deniz Matbaası.
- Bilbaşar, S. (1971), *Çanakkale 1915*, İstanbul.
- Dündar, R. (2015), “Çanakkale Deniz Muharebeleri'nde Türk-Alman İşbirliği ve Cevat (Çobanlı) Paşa”, *Yeni Türkiye*, Ankara, 65: 599-611.
- Erdoğan Şimşek; Aynur Güner (2010), *Çanakkale Deniz Savaşları*, İstanbul.
- Genelkurmay (1976), *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, Cilt VIII, Ankara, Genelkurmay Basımevi.
- (2014), *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekatı*, Ankara, Genelkurmay Basımevi.
- Günesen, F. (1986), *Çanakkale Savaşları*, İstanbul, Kastaş Yayınları.
- İsimsiz, “İki Eski Kumandan O Günün Hatıralarını Anlatıyor”, *Cumhuriyet*, 18 Mart 1937.
- Kayabalı, İ. ; Arslanoğlu C. (1975), *Çanakkale Zaferi 1915*, Ankara.
- Karal, E. Z. (2011), *Osmanlı Tarihi*, Cilt IX, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Kurtoğlu, F. (1935), *Çanakkale ve 18 Mart 1915*, İstanbul, Deniz Matbaası.
- (2015), *Türk Donanması Ne Yaptı?*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Mahmud M. (1999), *Maziye Bir Nazar*, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- Mirliva Sedat (2007), *Boğazlar Meselesi ve Deniz Savaşı'nda Türk Zaferi*, Ankara, Phoenix Yayınevi.
- Moorehead, A. (1972), *Çanakkale Geçilmez*, çev. Günay Salman, İstanbul, Milliyet Yayınları.
- Otay, O. (2005), *Efendi Kaptan Kurtar Bizi*, İstanbul, Denizler Kitabevi.
- Rhodes, R. (1965), *Gelibolu Harekatı*, İstanbul, Belge Yayınları.
- Satan, A. (2014), *100 Soruda Birinci Dünya Savaşı*, İstanbul, Rumuz Yayınları.

Orgeneral Cevat Çobanlı Paşa'nın Çanakkale Boğazı Muharebelerindeki Askerî Faaliyetleri

- Selahaddin Adil Paşa (2007), *Çanakkale Cephesinden Mektuplar Hatıralar*, İstanbul, Yeditepe Yayınları.
- Semiz, Y. (2003), " 18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı: Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, 14: 221-247.
- Shaw, S. ; E. K. (1983), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt II, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, E Yayınları.
- Thomazi, A. (1997), *Çanakkale Deniz Savaşı*, çev. Hüseyin Işık, Ankara, Genelkurmay Basımevi.
- Tolon, H. (2007), "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol", Onbirinci Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri I, Genelkurmay Atase Yayınları, Ankara, 89-101.
- Türk Tarih Kurumu (2012), *Çanakkale Muharebâtı, Cihan Harbinde Osmanlı Harekât-i Tarihçesi*, haz. Bülent Özdemir, Abdülmecit Mutaş, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Türkmen, Z. (2010), *Çanakkale 1915*, Ankara, Berikan Yayınları.
- Uçarol, R. (1985), *Siyasi Tarih*, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Yazman, M. Ş. (2008), *Bir Subayın Kaleminden Türk Çanakkale*, İstanbul, Yeditepe Yayınları.
- Yetkin, G. (1966), *Yaratanların Ağzından 18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi*, Ankara, Türkiye Eski Muharipler Cemiyeti Yayınları.
- Yurttakal, A. (2014), *Cevat Çobanlı Paşa*, Malatya, Malatya Kitaplığı Yayınları.

Arşiv Kaynakları

- Millî Savunma Bakanlığı Arşivi Cevat Çobanlı Şahsi Dosyası.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), Dâhiliye Nezareti Belgeleri (DH), Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü (EUM), Kalemî Umumi (KLU).
- BOA, DH.EUM, Dosya No: 91, Gömlek No: 7.
- BOA, DH.EUM, 3.Şb, Dosya No:1, Gömlek No: 71.
- BOA, DH.EUM, 3.Şb, Dosya No:1, Gömlek No: 72.
- BOA, DH.EUM. KLU, Dosya No:2, Gömlek No: 38.
- Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) ve Denetleme Başkanlığı Arşivi
- ATASE Arşivi, Koleksiyon Adı: BDH, Klasör: 121, Dosya No: 279, Fihrist: 1-18.
- ATASE Arşivi, Koleksiyon Adı: BDH, Klasör: 4611, Dosya No: 9, Fihrist : 7-2,7-3.
- ATASE Arşivi, Koleksiyon Adı: BDH, Klasör: 4611, Dosya No: 10, Fihrist: 1-22.
- ATASE Arşivi, Koleksiyon Adı: BDH, Klasör: 4611, Dosya No: 10, Fihrist: 1-42.
- ATASE Arşivi, Koleksiyon Adı: BDH, Klasör: 4611, Dosya No: 10, Fihrist: 1-148.
- ATASE Arşivi, Koleksiyon Adı: BDH, Klasör: 4669, Dosya No: H-5, Fihrist: 1-13.
- ATASE Arşivi, Koleksiyon Adı: BDH, Klasör: 4669, Dosya No: H-5, Fihrist: 1-18.
- ATASE Arşivi, Koleksiyon Adı: BDH, Klasör: 4669, Dosya No: H-6, Fihrist: 1-9.
- ATASE Arşivi, Koleksiyon Adı: BDH, Klasör: 4669, Dosya No: H-6, Fihrist: 1-11.